

Tổng quan nghiên cứu về phát triển năng lực cảm xúc - xã hội cho học sinh trung học cơ sở

Trần Thị Thảo

Email: ttthao@hnm.edu.vn
Trường Đại học Thủ Đức Hà Nội
98 Đường Quảng Hàm, quận Cầu Giấy,
Hà Nội, Việt Nam

TÓM TẮT: Phát triển năng lực cảm xúc - xã hội được xem như một phần không thể tách rời trong giáo dục toàn diện một học sinh. Nhiều nghiên cứu đã chỉ ra rằng, những học sinh được phát triển năng lực cảm xúc - xã hội sẽ có cuộc sống khỏe mạnh hơn, hạnh phúc hơn, hoạt động tốt hơn ở trường... Bài viết sử dụng phương pháp nghiên cứu tài liệu nhằm tìm hiểu tổng quan nghiên cứu về phát triển năng lực cảm xúc - xã hội cho học sinh trung học cơ sở, từ đó góp phần bổ sung thêm lí luận về năng lực cảm xúc - xã hội và phát triển năng lực cảm xúc - xã hội cho học sinh trung học cơ sở. Kết quả được kì vọng giúp định hướng cho việc ứng dụng phát triển năng lực cảm xúc - xã hội cũng như phát triển năng lực cảm xúc - xã hội cho con người nói chung và học sinh trung học cơ sở nói riêng.

TỪ KHÓA: Năng lực cảm xúc - xã hội, học sinh, trung học cơ sở, phát triển, tổng quan.

→ Nhận bài 12/3/2024 → Nhận bài đã chỉnh sửa 19/4/2024 → Duyệt đăng 25/5/2024.

DOI: <https://doi.org/10.15625/2615-8957/12420119>

1. Đặt vấn đề

Phát triển năng lực cảm xúc - xã hội được xem như một phần không thể tách rời trong giáo dục toàn diện cho học sinh. Nhiều chương trình phát triển năng lực cảm xúc - xã hội đã được tạo ra và đưa vào giảng dạy ở trường học với mục đích chủ yếu là chuẩn bị cho các thế hệ trẻ biết cách quản lí cảm xúc, đạt được các mục tiêu, cảm nhận sự đồng cảm, duy trì các mối quan hệ tích cực và đưa ra các quyết định có trách nhiệm. Nhiều nghiên cứu đã phát hiện ra rằng, những học sinh được phát triển năng lực cảm xúc - xã hội có cuộc sống khỏe mạnh hơn, hạnh phúc hơn, hoạt động tốt hơn ở trường, sẵn sàng trở thành những công dân toàn cầu có khả năng thích nghi và thành công trong môi trường đa dạng và thay đổi liên tục [1]. Đặc biệt, ở lứa tuổi học sinh trung học cơ sở, khi các em vẫn đang trong quá trình hình thành cảm xúc cộng với những biến đổi quan trọng về thể chất và tâm lí thì càng cần được học hỏi khả năng nhận thức, kiểm soát cảm xúc bản thân, thấu cảm với suy nghĩ của người khác hay kĩ năng ứng phó tích cực với các tình huống khó khăn trong giao tiếp. Đây là giai đoạn quan trọng trong việc phát triển năng lực cảm xúc - xã hội. Những năng lực này không chỉ là chìa khóa cho một cuộc sống lành mạnh mà còn hỗ trợ quá trình phát triển toàn diện của cá nhân ở độ tuổi này [2].

Văn kiện Đại hội đại biểu toàn quốc lần thứ XIII nhân mạnh, trong Chiến lược Phát triển kinh tế - xã hội 10 năm 2021 - 2030: “Đào tạo con người theo hướng có đạo đức, kĩ năng, kỉ cương, ý thức trách nhiệm công dân, xã hội; có kĩ năng sống, kĩ năng làm việc, ngoại ngữ, công nghệ thông tin, công nghệ số, tư duy sáng tạo và hội nhập quốc tế” [3, tr.233]. Trong số những năng lực

cần phát triển cho học sinh, nhóm quốc tế gồm các bên liên quan tham gia dự án “Future of Education and Skills 2030” của OECD nhận định năng lực cảm xúc - xã hội: Năng lực mà trí tuệ nhân tạo không thể thay thế con người là năng lực toàn cầu của 2030 [4] và xếp các kĩ năng cảm xúc - xã hội là kĩ năng sống cốt lõi quyết định sự thành công của cá nhân [5]. Thông tư 32/2018/TT-BGDĐT ngày 26 tháng 12 năm 2018 của Bộ Giáo dục và Đào tạo (2018) về ban hành Chương trình Giáo dục phổ thông đã chỉ rõ trong mục tiêu của chương trình: “Chương trình giáo dục trung học cơ sở giúp học sinh phát triển các phẩm chất, năng lực đã được hình thành và phát triển ở cấp tiểu học, tự điều chỉnh bản thân theo các chuẩn mực chung của xã hội, biết vận dụng các phương pháp học tập tích cực để hoàn chỉnh tri thức và kĩ năng nền tảng...” [6]. Do đó, nghiên cứu được thực hiện nhằm tìm hiểu tổng quan nghiên cứu về phát triển năng lực cảm xúc - xã hội cho học sinh trung học cơ sở, từ đó góp phần bổ sung thêm lí luận về năng lực cảm xúc - xã hội và phát triển năng lực cảm xúc - xã hội cho học sinh trung học cơ sở.

2. Nội dung nghiên cứu

2.1. Phương pháp nghiên cứu

Để thực hiện nghiên cứu vấn đề trên, tác giả sử dụng phương pháp nghiên cứu tài liệu. Phương pháp này được thực hiện theo các bước sau: 1) Sử dụng các từ khóa “Social- Emotion Competence”, “Social-Emotion Learning”, “Developing Social- Emotion Competence”, “Middle school students”, “Năng lực cảm xúc - xã hội”, “Giáo dục cảm xúc - xã hội”, “Phát triển năng lực cảm xúc - xã hội”, “Học sinh trung học

ơ sở” để tìm kiếm tài liệu trên các công cụ như: Google Scholar, ResearchGate, JSTOR...; 2) Đánh giá tài liệu tìm kiếm được theo các tiêu chí: Loại tài liệu (sách, bài báo, luận án...); Loại hình nghiên cứu (nghiên cứu lí luận, nghiên cứu thực tiễn...); Năm xuất bản (nghiên cứu lựa chọn các tài liệu xuất bản trong khoảng thời gian từ năm 2000 đến 2024); 3) Phân tích, đánh giá toàn bộ thông tin đã tổng hợp được theo tiếp cận hệ thống - cấu trúc, lịch sử - logic, tiếp cận năng lực, tiếp cận phát triển, từ đó rút ra những kết luận khái quát cần thiết cho vấn đề cần thiết.

2.2. Kết quả nghiên cứu

2.2.1. Nghiên cứu về năng lực cảm xúc - xã hội

Nghiên cứu về năng lực cảm xúc - xã hội là một trong những hướng nghiên cứu được đông đảo các nhà khoa học quan tâm bởi nó thể hiện vai trò quan trọng trong cuộc sống hằng ngày và có ảnh hưởng đến sự thành công, hạnh phúc của con người [7], [8]. Đến nay, đã có hàng loạt những nghiên cứu về năng lực cảm xúc - xã hội được triển khai rộng rãi với các quan điểm khác nhau, từ góc độ lí thuyết đến ứng dụng, cụ thể như sau:

a. Nghiên cứu về các quan niệm và cấu trúc tâm lí của năng lực cảm xúc - xã hội

Nhiều nhà khoa học đã ghi nhận sự đa dạng của các định nghĩa được công bố về thuật ngữ “năng lực cảm xúc - xã hội”. Có rất ít sự đồng thuận chung trong việc định nghĩa và khái niệm hoá năng lực cảm xúc - xã hội. Sự không nhất quán trong định nghĩa được thể hiện qua các thuật ngữ khác nhau được sử dụng, chẳng hạn như “Social and Emotional Intelligence” (Trí tuệ cảm xúc và xã hội), “Emotional Literacy” (Sự hiểu biết cảm xúc) hay “Social and Emotional Competence” (Năng lực cảm xúc và xã hội). Tổng hợp các nghiên cứu này thành ba hướng tiếp cận nghiên cứu chính, cụ thể như sau:

Thứ nhất: Hướng tiếp cận năng lực cảm xúc - xã hội dựa trên nền tảng lí thuyết về trí tuệ cảm xúc và lí thuyết trí tuệ xã hội

Theo tiếp cận này, năng lực cảm xúc - xã hội được coi như là một dạng của trí thông minh (Trí thông minh cảm xúc, xã hội) của con người. Đại diện cho hướng tiếp cận này phải kể đến Henry Noble, Alexander Bain, James Sully, H. Gardner, Goleman, Weschler, Peter Salovey, John Mayer, Bar-On...

Trong nghiên cứu của mình, Bar-On đã đề cập đến khái niệm năng lực cảm xúc - xã hội như một khía cạnh quan trọng của trí tuệ bao gồm các yếu tố: Nội tâm (Khả năng nhận thức và quản lí cảm xúc của bản thân, tính quyết đoán, sự hiện thực hóa, độc lập và tự trọng), giữa các cá nhân (Khả năng tương tác xã hội, đồng cảm và trách nhiệm xã hội), khả năng thích ứng (Khả năng giải quyết vấn đề, thử nghiệm thực tế và tính linh hoạt), quản lí căng thẳng (Khả năng chịu đựng căng thẳng và kiểm soát xung đột trong môi trường xã hội) [9].

Thứ hai: Hướng tiếp cận năng lực cảm xúc - xã hội dựa trên mô hình kĩ năng

Những nghiên cứu theo hướng tiếp cận này gắn liền với những công trình của Rose-Kranor, Saarni... Trong lĩnh vực này, các nhà nghiên cứu đã tập trung vào việc hiểu rõ về cách mà con người tương tác với xã hội thông qua các kĩ năng sống. Các nghiên cứu này không chỉ tập trung vào phát triển cá nhân mà còn đề cập đến vai trò của năng lực cảm xúc - xã hội trong các môi trường xã hội và các mối quan hệ với những người xung quanh. Các tác giả đề cập đến năng lực cảm xúc - xã hội như là một thành tố của của kĩ năng sống, kĩ năng xã hội của con người. Theo đó, gắn với những thành phần trong cấu trúc năng lực cảm xúc - xã hội, các tổ chức quốc tế như UNICEF, WHO, UNESCO đã liệt kê 10 kĩ năng sống cốt lõi bao gồm: Tự nhận thức; Tư duy phản biện; Tư duy sáng tạo; Ra quyết định; Giải quyết vấn đề; Giao tiếp hiệu quả; Mối quan hệ giữa các cá nhân; Sự đồng cảm; Đối phó với căng thẳng; Đối phó với cảm xúc. Theo các tổ chức này, giáo dục kĩ năng sống chú trọng đến các kĩ năng cảm xúc - xã hội, sự đồng cảm, quản lí cảm xúc và cảm giác, kiểm soát căng thẳng và căng thẳng cũng như phòng ngừa các rủi ro tâm lí xã hội, giúp học sinh đưa ra quyết định đúng đắn, giải quyết vấn đề, tư duy phản biện và sáng tạo, giao tiếp hiệu quả, xây dựng các mối quan hệ lành mạnh, đồng cảm với người khác và đương đầu với việc quản lí cuộc sống của mình một cách lành mạnh và hiệu quả [10]. Nhìn chung, các nghiên cứu theo hướng tiếp cận này không chỉ làm sáng tỏ về bản chất tương tác xã hội của năng lực cảm xúc - xã hội mà còn đề xuất cách tiếp cận giáo dục để thúc đẩy sự phát triển cá nhân và xã hội một cách tích cực và hiệu quả.

Thứ ba: Hướng tiếp cận năng lực cảm xúc - xã hội dựa trên những biểu hiện, cơ chế của hành vi

Đại diện cho hướng tiếp cận này là Stump, Rose-Krasnor, Saarni, Campos, Camras, Witherington, Semrud - Clikeman, Denham, Jagers và cộng sự... Mặc dù các nghiên cứu theo hướng này có nhiều tranh luận về năng lực cảm xúc - xã hội dẫn đến ít sự đồng thuận song xuyên suốt các định nghĩa khác nhau của các tác giả coi năng lực cảm xúc - xã hội là một thuật ngữ chung bao gồm nhiều khả năng và/hoặc hành vi xã hội hoặc cảm xúc. Những khả năng này đã được chất lọc thành năm khả năng: 1) Tự nhận thức; 2) Quản lí bản thân; 3) Nhận thức xã hội; 4) Các kĩ năng quan hệ hàm ý; 5) Ra quyết định có trách nhiệm [11].

Nhìn chung, tiếp cận dựa trên những biểu hiện và cơ chế của hành vi trong nghiên cứu về năng lực cảm xúc - xã hội đang mở ra nhiều cơ hội quan trọng để hiểu sâu hơn về tầm quan trọng của năng lực cảm xúc - xã hội trong cuộc sống hằng ngày và các mối quan hệ xã hội. Bằng cách tập trung vào những hành vi cụ thể, các nghiên cứu này giúp chúng ta hiểu rõ hơn về cách mà năng lực cảm xúc - xã hội ảnh hưởng đến sự tương tác

xã hội, quyết định và lựa chọn của con người [12].

Như vậy, mặc dù có nhiều cách tiếp cận về quan niệm và cấu trúc khác nhau về năng lực cảm xúc - xã hội nhưng về cơ bản các tác giả nhất trí xem năng lực cảm xúc - xã hội liên quan đến những năng lực nhận biết và điều khiển các cảm xúc - xã hội của mình và người khác bao gồm: Tự nhận thức; Nhận thức xã hội; Kỹ năng tự quản lí; Kỹ năng quan hệ và Ra quyết định có trách nhiệm.

b. Nghiên cứu về quá trình hình thành và phát triển năng lực cảm xúc - xã hội

Có rất nhiều nghiên cứu chỉ ra các giai đoạn cụ thể trong quá trình hình thành và phát triển năng lực cảm xúc - xã hội, từ đó đề xuất các tác động cụ thể trong từng giai đoạn. Dựa trên mô hình đa trí tuệ, Caruso, D. và các cộng sự xây dựng một quá trình hình thành năng lực cảm xúc - xã hội gồm bốn giai đoạn gắn liền với bốn thành tố trí tuệ tạo nên năng lực cảm xúc - xã hội của mỗi cá nhân [13] (xem Hình 1).

Bốn giai đoạn này được sử dụng như một hình thức phương pháp luận giải quyết vấn đề mà trước hết người được luyện tập cần nhận thức được; cho phép cảm xúc này định hướng và ảnh hưởng trực tiếp đến tư duy; cố gắng để hiểu nguyên nhân của cảm xúc đó và viễn cảnh “Cái gì sẽ xảy ra nếu cứ để cảm xúc này tự do phát triển”. Cuối cùng, cần kiểm soát, điều chỉnh cảm xúc để luôn sẵn có những thông tin chứa đựng trong những cảm xúc này và kết hợp chúng thành một quyết định chiến lược.

Chương trình SEL (Social Emotional Learning) được xuất hiện từ năm 1997 trong nghiên cứu của Elias, Zins và cộng sự xác định quá trình hình thành phát triển năng

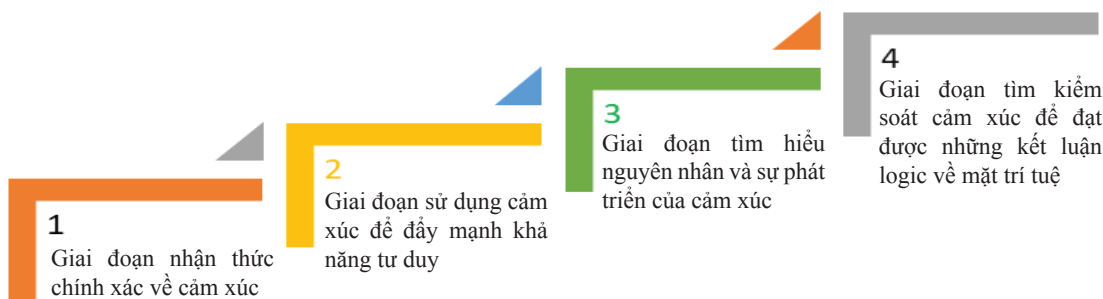
lực cảm xúc - xã hội bao gồm các giai đoạn: Luyện tập - bồi dưỡng một nhóm các năng lực nhận thức, cảm xúc, hành vi cốt lõi mang lại sự phát triển tích cực ở trẻ em. Dựa trên nền tảng thuyết học tập từ xã hội của Bandura, mô hình phát triển xã hội của Hawkins và Weis, thuyết hành vi vấn đề của Jessor và thuyết hành động có lập luận của Fishbein và Ajzen. Quá trình hình thành năng lực cảm xúc - xã hội theo hướng tiếp cận này được đề cập bởi 5 giai đoạn (xem Hình 2).

Theo hướng tiếp cận dựa trên những biểu hiện, cơ chế của hành vi, tổ chức CASEL (Collaborative for Academic, Social, and Emotional Learning) đã vận hành năng lực cảm xúc - xã hội thông qua năm giai đoạn, bao gồm: Giai đoạn tự nhận thức; Giai đoạn nhận thức xã hội; Giai đoạn thể hiện kỹ năng quan hệ; Giai đoạn ra quyết định có trách nhiệm [11]. Đáng chú ý là, năng lực cảm xúc - xã hội cũng có sự phối hợp với các công trình xây dựng trong các lĩnh vực cùng nguồn gốc. Tính cách liên quan đến việc thực hiện các hành vi phù hợp và có đạo đức trong hệ sinh thái xã hội của một người nhằm thúc đẩy sự cải thiện của cả cá nhân và hệ sinh thái [11].

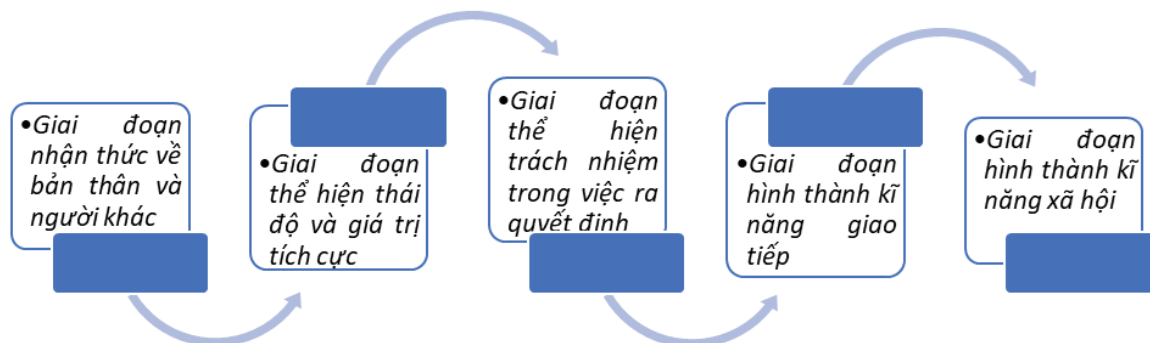
Như vậy, việc phát triển năng lực cảm xúc - xã hội được coi là một quá trình bao gồm nhiều giai đoạn, mỗi giai đoạn có những đặc trưng và mục tiêu riêng. Do đó, việc hình thành và phát triển năng lực cảm xúc - xã hội cho học sinh cần được tiến hành trong một quá trình lâu dài với những tác động đa dạng.

c. Nghiên cứu về các yếu tố ảnh hưởng đến phát triển năng lực cảm xúc - xã hội

Nhiều nghiên cứu chỉ ra các yếu tố ảnh hưởng đến



Hình 1: Mô hình 4 giai đoạn hình thành năng lực cảm xúc - xã hội [13]



Hình 2: Mô hình 5 giai đoạn hình thành năng lực cảm xúc - xã hội

sự phát triển năng lực cảm xúc - xã hội của học sinh. Trong nghiên cứu của mình, Lawson, G.M và cộng sự đã chỉ ra ba nhóm yếu tố ảnh hưởng đến việc phát triển năng lực cảm xúc - xã hội của học sinh trong khuôn khổ ba cấp độ bao gồm: Nhóm các yếu tố ở cấp độ cá nhân học sinh (nhận thức và thái độ); Nhóm các yếu tố ở cấp độ nhà trường (chuyên môn nhân sự, sự liên kết với sứ mệnh/chính sách tài chính); Nhóm các yếu tố ở cấp độ vĩ mô (chính sách, tài chính...) [14].

Điều tra các yếu tố ảnh hưởng đến sự phát triển năng lực cảm xúc - xã hội của học sinh Hồi giáo và không theo đạo Hồi ở cấp Trung học, Pakistan, Zahid, M. A. và cộng sự cho rằng, niềm tin tôn giáo là yếu tố quan trọng nhất ảnh hưởng đến sự phát triển toàn diện năng lực cảm xúc - xã hội ở học sinh [15].

Whitaker, Orzol và Kahn mô tả rằng, các yếu tố nguy cơ trong gia đình như trầm cảm của người mẹ, bệnh tâm thần, lạm dụng chất gây nghiện, bạo lực gia đình và nghèo đói ảnh hưởng đến sự phát triển đúng đắn về năng lực cảm xúc - xã hội ở trẻ em ở độ tuổi sớm [16]. Sticca, Wustmann và Gasser-Hass đã phát hiện yếu tố rủi ro gia đình có mối liên hệ tích cực với vấn đề cảm xúc của học sinh trong ngắn hạn cũng như dài hạn [17]. Theo các nghiên cứu khác, môi trường gia đình và nền tảng gia đình của trẻ có tác động đáng kể đến năng lực cảm xúc - xã hội và thành tích học tập của chúng [18], [19], [20].

Ngoài ra, các tổ chức giáo dục có ảnh hưởng đáng kể đến sự phát triển của tuổi thơ và thanh thiếu niên. Trong đó, trường là nơi các học sinh dành hầu hết thời gian (5 đến 18 tuổi) để chuẩn bị cho tương lai của mình. Collie (2020) tuyên bố rằng, trải nghiệm ở trường của trẻ em có tác động đến tất cả yếu tố trong quá trình phát triển của chúng, bao gồm cả sự phát triển năng lực cảm xúc - xã hội. Trẻ nhỏ có nhiều cơ hội để tương tác với các bạn cùng lớp và phát triển các năng lực cảm xúc - xã hội mạnh mẽ trong môi trường học đường [21]. Mối quan hệ tích cực với bạn bè, thầy cô giáo và cha mẹ có liên quan đến các hành vi học tập tích cực như động lực, sự chú ý và năng lực cảm xúc - xã hội. Ngoài ra, các tài nguyên học tập như mô hình giáo dục, đồ chơi, sách, truyện và các tài liệu in khác có thể phát triển kỹ năng vận động và năng lực cảm xúc - xã hội của trẻ. Các nghiên cứu cho thấy rằng, việc giảng dạy thông qua tài liệu giáo dục liên quan đến nội dung học tập giàu cảm xúc xã hội có thể phát triển năng lực cảm xúc - xã hội ở học sinh.

2.2.1. Nghiên cứu về phát triển năng lực cảm xúc xã hội cho học sinh trung học cơ sở

a. Nghiên cứu khẳng định vai trò của phát triển năng lực cảm xúc - xã hội cho học sinh

Có rất nhiều nghiên cứu chỉ ra vai trò của việc phát triển năng lực cảm xúc - xã hội ảnh hưởng đến sự thành công, hài lòng của học sinh. Wang, Haertel và Walberg đã chứng minh rằng, việc phát triển năng lực cảm xúc

- xã hội của học sinh đóng vai trò quan trọng trong quá trình học tập. Năng lực cảm xúc - xã hội ảnh hưởng đến động cơ học tập, khả năng tự điều chỉnh cảm xúc và quản lý kế hoạch của học sinh. Collie, Martin, Nassar và Roberts nhấn mạnh để khoẻ mạnh (cả trong và ngoài trường học), năng lực cảm xúc - xã hội của học sinh phải được phát triển tốt [21].

Các bằng chứng thực nghiệm cũng cho thấy, năng lực cảm xúc - xã hội rất quan trọng đối với việc phát triển lành mạnh và chống lại các tác động bất lợi khi tiếp xúc với nghịch cảnh và bạo lực [22]; thúc đẩy sự điều chỉnh tích cực và giảm thiểu rủi ro ở học sinh [23]. Hầu hết vị thành niên dính líu đến bạo lực trên toàn thế giới đều là nạn nhân vì thiếu năng lực cảm xúc - xã hội [24]. Việc phát triển năng lực cảm xúc - xã hội ở học sinh trung học cơ sở có liên quan đến việc tăng thành tích và giảm các vấn đề về sức khoẻ tinh thần, ít có nguy cơ bỏ học ở trung học phổ thông và tăng khả năng vào đại học, tạo ra sự thành công sau này [25], [26], [27]. Các đánh giá và phân tích tổng hợp gần đây đã chỉ ra rằng các chương trình phát triển năng lực cảm xúc - xã hội tạo ra những tác động tích cực đối với trẻ em và thanh thiếu niên [26], [27], [28]. Taylor và cộng sự (2017), đã chứng minh những tác động tích cực lâu dài của 82 chương trình đối với năng lực cảm xúc - xã hội [27]. Các chương trình này không chỉ cải thiện kỹ năng cảm xúc - xã hội, thái độ về bản thân và người khác mà còn cải thiện thành tích của học sinh trong lớp học, có động lực học tập lớn hơn; kết nối được các mối quan hệ xung quanh sâu sắc hơn, giảm căng thẳng, lo lắng, trầm cảm...; kiểm soát về kỹ năng cảm xúc xã hội, thái độ và các chỉ số về hạnh phúc; hoà nhập với người khác và thúc đẩy sự tương tác tích cực [12], [27], [29], [30], [31].

Tại Việt Nam, các tác giả khi nghiên cứu về năng lực cảm xúc - xã hội cũng khẳng định vai trò của việc phát triển năng lực cảm xúc - xã hội có ý nghĩa quan trọng trong sự thành công của học sinh ở trường cũng như trong cuộc sống. Một số nghiên cứu của Lê Thị Mỹ Dung (2015), Trần Thị Tú Anh - Nguyễn Phước Cát Tường (2016), Trần Thị Tú Anh - Trinh Thị Thuý (2017), Huỳnh Văn Sơn - Nguyễn Thị Tú (2019), Vũ Thiên Giang (2021), Nguyễn Thiều Dạ Hương (2021) tập trung vào khía cạnh năng lực cảm xúc - xã hội của học sinh phổ thông [34], [35], [36], [37], [38], [39]. Các tác giả đều khẳng định việc hình thành và phát triển năng lực cảm xúc - xã hội cho học sinh là điều cần thiết.

b. Nghiên cứu về mục tiêu, nội dung phát triển năng lực cảm xúc - xã hội cho học sinh trung học cơ sở

Lĩnh vực phát triển năng lực cảm xúc - xã hội đã tồn tại từ những năm 1980. Khi sự phát triển ban đầu của nó được thúc đẩy bởi mục tiêu liên quan đến những lo ngại về tính dễ bị tổn thương của thanh thiếu niên và trẻ em trước các vấn đề tâm lý và xã hội cũng như sự công nhận về vai trò tiềm năng của trường học trong việc

giải quyết những rủi ro đó và hỗ trợ thanh thiếu niên trong việc hình thành các năng lực cảm xúc - xã hội. Để cải thiện sức khỏe tâm lý xã hội của học sinh, nhiều chương trình phổ cập tại trường học tập trung vào phát triển năng lực cảm xúc - xã hội đã được triển khai trong những thập kỉ gần đây [28]. Greenberg và cộng sự đã tổng hợp các công bố nghiên cứu về các chương trình chăm sóc sức khỏe tinh thần dựa vào trường học và phân loại bốn nhóm chính: Chương trình phòng ngừa bạo lực. Ví dụ: Second Step, Responding in Peaceful and Positive Ways (RIPP); Chương trình can thiệp kĩ năng xã hội, nhận thức, cảm xúc, như Interpersonal Cognitive Problem-Solving (ICPS), Promoting Alternative Thinking Strategies (PATHS); Chương trình tập trung thay đổi môi trường học đường. Ví dụ: The School Transitional Environment Project (STEP), Good Behavior Game; Chương trình đa thành tố và đa lĩnh vực như Linking the Interests of Families and Teachers (LIFT), Seattle Social Development Project (SSDP), Reach Educators, Children and Parents (RECAP). Hầu hết các chương trình này tập trung vào một khía cạnh đơn lẻ của năng lực cảm xúc - xã hội, chẳng hạn như ngăn chặn bắt nạt, bạo lực, lạm dụng chất gây nghiện, tình dục không lành mạnh, phạm pháp... hoặc thúc đẩy phát triển nhân cách, định hướng nghề nghiệp, cuộc sống gia đình, phục vụ cộng đồng và sức khỏe tinh thần... Phần lớn các chương trình phát triển năng lực cảm xúc - xã hội nhằm nâng cao năng lực cảm xúc - xã hội như một phương tiện bảo vệ học sinh khỏi các vấn đề về sức khỏe tâm lý xã hội, chẳng hạn như trầm cảm, lo lắng, hung hăng hoặc sử dụng chất gây nghiện và hành vi nguy cơ bạo lực. Phân tích các tài liệu liên quan đến các chương trình phát triển năng lực cảm xúc - xã hội của Marion C. E. van de Sande và cộng sự cho thấy các mục tiêu được đề cập đến trong các chương trình phát triển năng lực cảm xúc - xã hội ở trường học đều hướng tới bốn hoặc năm năng lực cảm xúc - xã hội của CASEL: Tự nhận thức; Nhận thức xã hội; Kỹ năng tự quản lí; Kỹ năng quan hệ và Ra quyết định có trách nhiệm [28].

c. Nghiên cứu về hình thức tổ chức phát triển năng lực cảm xúc - xã hội cho học sinh trung học cơ sở

Các nghiên cứu cho thấy, có sự đa dạng đáng kể về các khía cạnh mục tiêu hành vi, thái độ, kĩ năng cũng như các hình thức tổ chức trong các chương trình phát triển năng lực cảm xúc - xã hội. Các chương trình phát triển năng lực cảm xúc - xã hội tại các trường phổ thông được xây dựng dựa trên nhiều phương pháp, lí thuyết khác nhau như: Mô hình nhận thức - hành vi (Beck, 1979); Lí thuyết học tập xã hội (Bandura, 1977); Lí thuyết về hành động hợp lí (Ajzen, 1991); Lí thuyết giải quyết vấn đề (Jessor & Jessor, 1977) và Chánh niệm (Kabat-Zinn, 1990). Tuy nhiên, cách tiếp cận phổ biến là tiếp cận nhận thức - hành vi là cơ sở.

Các hình thức tổ chức phát triển năng lực cảm xúc - xã hội cho học sinh trung học cơ sở chủ yếu được tích hợp trong các chương trình giảng dạy trên lớp còn một số thì kết hợp giữa chương trình giảng dạy trên lớp với các hoạt động giáo dục bên ngoài lớp học, có sự tham gia của toàn trường, phụ huynh và cộng đồng theo hướng: 1) Thiết lập nội dung phát triển năng lực cảm xúc - xã hội vào một môn học riêng để giảng dạy; 2) Tích hợp các nội dung phát triển năng lực cảm xúc - xã hội vào quá trình dạy các môn học văn hóa như ngôn ngữ, nghệ thuật, đạo đức và các môn khác; 3) Tập trung vào việc tạo ra một môi trường tích cực về tâm lí trong lớp học và phát triển các năng lực cảm xúc - xã hội thông qua các phương pháp giảng dạy và quản lí lớp cũng là một hình thức tổ chức phổ biến ở các nhà trường [32].

Hiện nay, nhiều quốc gia đã lồng ghép, tích hợp các chương trình phát triển năng lực cảm xúc - xã hội vào Chương trình Giáo dục phổ thông, trong đó có Việt Nam. Việc đưa chương trình phát triển năng lực cảm xúc - xã hội vào giáo dục không chỉ giúp cho học sinh có được kĩ năng cần thiết để thành công trong cuộc sống mà còn giúp giáo viên và nhà trường có thêm công cụ để giải quyết các vấn đề liên quan đến hành vi, tăng cường sự đồng cảm, cải thiện sự phát triển trí tuệ, thúc đẩy các mối quan hệ tích cực giữa học sinh và những người xung quanh. Tuy nhiên, theo cách riêng của mỗi nhà trường, mức độ triển khai sẽ khác nhau. Mặc dù có sự khác biệt về phương pháp và cách thức triển khai của phát triển năng lực cảm xúc - xã hội giữa các quốc gia nhưng chung quy lại, các chương trình này đều nhằm mục đích giúp học sinh phát triển một tập hợp các kĩ năng cần thiết để thành công trong cuộc sống như tinh thần tự giác, khả năng giao tiếp, kĩ năng giải quyết vấn đề và động viên bản thân. Đây là những kĩ năng cần thiết để tạo ra một môi trường học tập và làm việc tích cực, giúp người học đạt được thành công trong học tập, nghề nghiệp và cuộc sống. Tầm quan trọng của các chương trình này không giảm đi khi học sinh lớn lên. Nó trở thành nền tảng để học sinh thành công ở các bậc học tiếp theo và cuộc sống sau này [33].

3. Kết luận

Khái quát chung các công trình nghiên cứu của các tác giả trong và ngoài nước liên quan đến phát triển năng lực cảm xúc - xã hội cho học sinh trung học cơ sở cho thấy:

Một là, đã đưa ra một cái nhìn tổng quan về cơ sở lí thuyết của năng lực cảm xúc - xã hội với các cách tiếp cận dựa trên nền tảng lí thuyết về trí tuệ cảm xúc và trí tuệ xã hội, dựa trên mô hình kĩ năng và những biểu hiện, cơ chế của hành vi. Các tác giả đã không chỉ làm sáng tỏ về bản chất của năng lực cảm xúc - xã hội mà còn chỉ ra các thành tố quan trọng trong cấu trúc của năng lực cảm xúc - xã hội. Các nghiên cứu cho thấy,

việc phát triển năng lực cảm xúc - xã hội cho học sinh cần được tiến hành trong một quá trình lâu dài bao gồm nhiều giai đoạn. Mỗi giai đoạn có những đặc trưng và mục tiêu riêng với những tác động đa dạng. Quá trình hình thành, phát triển năng lực cảm xúc - xã hội của học sinh chịu sự chi phối của nhiều yếu tố và mỗi yếu tố đều có một vai trò nhất định.

Hai là, đã khám phá mối liên quan của năng lực cảm xúc - xã hội đối với sự phát triển tích cực của học sinh trung học cơ sở; đồng thời làm rõ sự quan trọng của phát triển năng lực cảm xúc - xã hội không chỉ từ góc độ tổng quan mà còn ở mức độ cụ thể. Từ đó cho thấy việc nghiên cứu, đề xuất các biện pháp phát triển năng lực cảm xúc - xã hội cho học sinh trung học cơ sở là cần thiết.

Ba là, tổng hợp các chương trình phát triển năng lực

cảm xúc - xã hội cho học sinh trung học cơ sở. Các chương trình này thể hiện sự khác biệt về phương pháp và cách thức triển khai. Các khung năng lực cảm xúc - xã hội cũng như các biện pháp được đề xuất rất đa dạng, tác động đến nhiều đối tượng khác nhau trong các môi trường học tập khác nhau.

Kết quả nghiên cứu tổng quan cho thấy, việc nghiên cứu, đề xuất các biện pháp phát triển năng lực cảm xúc - xã hội cho học sinh trung học cơ sở là cần thiết. Tổng hợp các chương trình phát triển năng lực cảm xúc - xã hội cho học sinh trung học cơ sở thể hiện sự khác biệt về phương pháp và cách thức triển khai. Các khung năng lực cảm xúc - xã hội cũng như các biện pháp được đề xuất rất đa dạng, tác động đến nhiều đối tượng khác nhau trong các môi trường học tập khác nhau.

Tài liệu tham khảo

- [1] Hayati, W., Rahayu, W., & Sarifah, I, (2023), *Development of The Social Emotional Learning Questionnaire for Students of Mathematics Education*, Proceeding International Seminar of Multicultural Psychology, 2(1), Universitas Negeri Jakarta.
- [2] UNICEF Việt Nam, (2022), *Nghiên cứu toàn diện về các yếu tố liên quan đến trường học ảnh hưởng đến sức khỏe tâm thần và sự phát triển toàn diện của trẻ em nam và nữ vị thành niên tại Việt Nam* <https://www.unicef.org/vietnam>.
- [3] Văn kiện Đại hội đại biểu toàn quốc lần thứ XIII, tập 1, (2021), NXB Chính trị Quốc gia Sự thật.
- [4] OECD, (2018), *Preparing our Youth for an Inclusive and Sustainable World: The OECD PISA global competence framework* <https://www.oecd.org/education/Global-competency-for-an-inclusive-world.pdf>.
- [5] OECD, (2019), *OECD Future of Education and Skills 2030, Conceptual learning framework: Skills for 2030* https://www.oecd.org/education/2030-project/teaching-and-learning/learning/skills/Skills_for_2030_concept_note.pdf.
- [6] Bộ Giáo dục và Đào tạo, (26/12/2018), *Chương trình Giáo dục phổ thông - Chương trình tổng thể* (Ban hành kèm theo Thông tư số 32/2018/TT-BGDĐT).
- [7] Mayer, J. D., Caruso, D. R., & Salovey, P, (2016), *The ability model of emotional intelligence: Principles and updates*, Emotion Review, 8, 1–11.
- [8] Rohrer, J. M., Richter, D., Brümmer, M., Wagner, G. G., & Schmukle, S. C, (2018), *Successfully striving for happiness: Socially engaged pursuits predict increases in life satisfaction*, Psychological Science, 29(8), 1291–1298.
- [9] Bar-On, R, (2006), *Bar-On model of social-emotional intelligence (ESI)*, Psicothema, 18, 13 - 25.
- [10] Prajapati, R., Sharma, B., & Sharma, D, (2017), *Significance Of Life Skills Education*, Contemporary Issues in Education Research, 10(1).
- [11] Collaborative for Academic, Social, and Emotional Learning, (2015), *CASEL guide: Effective social and emotional learning programs: Secondary school edition*, Chicago, IL: Author.
- [12] Alzahrani, M., Alharbi, M., Alodwani, A, (2019), *The Effect of Social-Emotional Competence on Children Academic Achievement and Behavioral Development*, International Education Studies, 12 (12), 141-152, Doi: 10.29333/iji.2020.13441a.
- [13] Caruso, D. R., Salovey, P., Brackett, M., & Mayer, J. D, (2015), *The Ability Model of Emotional Intelligence*, In S. Joseph (Ed.), *Positive Psychology in Practice: Promoting Human Flourishing in Work, Health, Education, and Everyday Life*, Second Edition <https://doi.org/10.1002/9781118996874.ch32>.
- [14] Lawson, G.M., McKenzie, M.E., Becker, K.D. et al, (2019), *The Core Components of Evidence-Based Social Emotional Learning Programs*, Prev Sci 20, 457–467 <https://doi.org/10.1007/s11121-018-0953-y>.
- [15] Zahid, M. A., Hussain, S., & Abbas, Q. (2021), *Factors Effecting the Development of Social Emotional Competence of Muslim and Non-Muslim Students at the Secondary Level in Pakistan*, Pakistan Social Sciences Review, 5(4), 615-634. <https://pssr.org.pk/issues/v5/4/factors-effecting-the-development-of-social-emotional-competence-of-muslim-and-non-muslim-students-at-the-secondary-level-in-pakistan.pdf>
- [16] Whitaker, R. C. Orzol, S. M. & Kahn, R. S, (2006), *Maternal Mental Health, Substance Use and Domestic Violence in the Year After Delivery and Subsequent Behavior Problems in Children at Age 3 Years*, Archives of General Psychiatry 63, 551-560.
- [17] Sticca, F. Wustmann, S. C. & Gasser-Haas, O, (2020), *Familial Risk Factors and Emotional Problems in Early Childhood: The Promotive and Protective Role of Children's Self-Efficacy and Self-Concept*. Front. Psychol, 11(2), 1-14.
- [18] Mall, S. Mortier, P. Taljaard, L. Roos, J. Stein, D. J. and Lochner, C, (2018), *The relationship between childhood adversity, recent stressors, and depression in college students attending a South African university*, BMC Psychiatry, 18 (3), 18- 28.
- [19] Appleton, A. A. Holdsworth, E. Ryan, M. and Tracy, M, (2017), *Measuring childhood adversity in life course cardiovascular research: a systematic review*. Psychosom. Med. 79, 434–440.
- [20] Sattler, K. and Gershoff, E. (2019), *Thresholds of resilience and within- and crossdomain academic achievement among children in poverty*, Early Child. Res. Q. 46, 87–96.
- [21] Collie, Rebecca J., (2020), *The development of social*

- and emotional competence at school: An integrated model. *International Journal of Behavioral Development* 44 (1), p.76-87, doi: 10.1177/0165025419851864.
- [22] Bashir, M. U., (2013), *An assessment of activities of kalare in political violence In Gombe State, Nigeria*, *International Journal of Innovative Research and Development*, 2(5), 181-200.
- [23] Celene E. Domitrovich, Joseph A. Durlak, Katharine C. Stayley, Roger P. Weissberg, (2017), *Social-Emotional Competence: An Essential Factor for Promoting Positive Adjustment and Reducing Risk in School Children*. Society for Research in Child Development, Volume 88, Issue 2, <https://doi.org/10.1111/cdev.12739>.
- [24] Mbaya, P. Y., (2013), *The implication of political thuggery on socio economic and poliitcal development of Maiduguri, Borno State, Nigeria*, *International Journal of Asian Social Science*, 3(10), 2090–2103,
- [25] DePaoli, J., Atwell, M., Bridgeland, J., & Shriver, T, (2018), *Respected: Perspectives of youth on high school & social and emotional learning*, CASEL, <https://casel.s3.us-east-2.amazonaws.com/Respected.pdf>.
- [26] Durlak, J. A., Domitrovich, C. E., Weissberg, R. P., & Gullotta, T. P, (2015), *Handbook of social and emotional learning: Research and practice*. New York: Guilford.
- [27] Taylor, R.D., Oberle, E., Durlak, J.A., & Weissberg, R.P, (2017), *Promoting positive youth development through school-based social and emotional learning interventions: A meta-analysis of follow-up effects*, *Child Development*, 88(4), 1156-1171.
- [28] Marion C. E. van de Sande, Minne Fekkes, Paul L. Kocken, René F. W. Diekstra, Ria Reis, Carolien Gravesteijn, (2019), *Do universal social and emotional learning programs for secondary school students enhance the competencies they address? A systematic review*, *Psychology in the Schools*. Advance online publication, <https://doi.org/10.1002/pits.22307>.
- [29] Wigelsworth, M., Qualter, P., & Humphrey, N, (2017), *Emotional self- efficacy, conduct problems, and academic attainment: Develop- mental cascade effects in early adolescence*, *European Journal of Developmental Psychology* 14(2), 172-189.
- [30] Rebecca D. Taylor, Eva Oberle, Joseph A. Durlak, Roger P. Weissberg, (2017), *Promoting Positive Youth Development Through School-Based Social and Emotional Learning Interventions: A Meta-Analysis of Follow-Up Effects*, Society for Research in Child Development, Volume 88, Issue 4, <https://doi.org/10.1111/cdev.12864>.
- [31] Wu, Z., Hu, B. Y., Fan, X., Zhang, X., & Zhang, J, (2018), *The associations between social skills and teacher-child relationships: A longitudinal study among Chinese preschool children*, *Children and Youth Services Review*, 88, 582-590, <https://doi.org/10.1016/j.childev.2018.03.052>.
- [32] Collaborative for Academic, Social, and Emotional Learning, (2013), *CASEL guide: Effective social and emotional learning programs - Preschool and elementary school edition*, Chicago, IL: Author.
- [33] Johnson, Liza D, (2020), *Social-Emotional Learning in Higher Education: A Program Evaluation*, Dissertations, 455. <https://digitalcommons.nl.edu/diss/455>.
- [34] Trần Thị Tú Anh - Nguyễn Phước Cát Tường, (2016), *Phát triển năng lực cảm xúc xã hội ở học sinh tiểu học: Cơ hội và thách thức*, *Kì yếu hội thảo khoa học toàn quốc “Đào tạo, bồi dưỡng giáo viên tiểu học đáp ứng yêu cầu đổi mới giáo dục trong bối cảnh hội nhập quốc tế”*, NXB Đại học Huế, tr.25-31.
- [35] Trần Thị Tú Anh - Trinh Thị Thuý, (2017), *Phát triển năng lực cảm xúc xã hội cho học sinh lớp 3 thông qua việc dạy tiếng Việt*, *Tạp chí Khoa học và Giáo dục, Đại học Sư phạm Huế*, ISSN 1859-1612, số 04(44), tr.72-81.
- [36] Lê Thị Mỹ Dung, (2015), *Kĩ năng cảm xúc xã hội của học sinh tiểu học*, *Tạp chí Khoa học, Trường Đại học Sư phạm Hà Nội*, Volume 60, No. 6A, tr.61-69.
- [37] Vũ Thiên Giang, (2021), *Thực trạng khả năng quản lí cảm xúc của thanh thiếu niên Việt Nam được tiếp cận từ sức khỏe tình cảm xã hội*, *Tạp chí Khoa học, Trường Đại học Sư phạm Thành phố Hồ Chí Minh*, Vol. 18, số 7, tr.1200-1212.
- [38] Nguyễn Thiều Dạ Hương, (3/2021), *Nâng cao năng lực cảm xúc - xã hội của giáo viên mầm non: Thực trạng và một số biện pháp*, *Tạp chí Giáo dục*, số đặc biệt, tr.39-43.
- [39] Huỳnh Văn Sơn - Nguyễn Thị Tú, (12/2019), *Thực trạng ứng dụng mô hình giáo dục năng lực cảm xúc xã hội SEL của giáo viên vào hoạt động giáo dục bậc Trung học cơ sở địa bàn Thành phố Hồ Chí Minh*, *Tạp chí Khoa học Giáo dục, Trường Đại học Đồng Nai*, tr.1-9, <ent/uploads/2016/01/2013-casel-guide.pdf>.

OVERVIEW OF RESEARCH ON DEVELOPING SOCIAL - EMOTIONAL COMPETENCIES FOR MIDDLE SCHOOL STUDENTS

Tran Thi Thao

Email: ttthao@hnm.edu.vn
Ha Noi Metropolitan University
98 Duong Quang Ham street,
Cau Giay district, Hanoi, Vietnam

ABSTRACT: *Developing social-emotional competencies is regarded as an inseparable part of a student's comprehensive education. Previous studies have shown that students with good social-emotional competencies will have better health, happier lives, perform better at school, etc. The article uses a document research method to review research on the development of social-emotional competencies for middle school students, thereby contributing to additional theories on social-emotional competencies and developing them for secondary school students. The research findings are expected to contribute to orienting the application of developing social-emotional competencies and developing them for people in general and middle school students in particular.*

KEYWORDS: Social-emotional competence, students, middle school, development, overview.